

Cíl: Čtenář následujícího textu definuje a vysvětlí základní klasifikace funkcí učebnice.

Funkce učebnice

Z pohledu obecného vymezení chápeme didaktickou funkci učebnice "jako informační zdroj pro žáky ve výukovém procesu, jako prostředek řízení výuky pro učitele a řízení učení pro žáky" (Průcha, 1985). Z definice je patrné, že na funkce učebnic nahlížíme z pozice jejich uživatelů, tím jsou buď žáci nebo učitelé.

Podstata učebnice tkví v podmíněnosti jejího obsahu a formy.

Z výše uvedeného textu nám vyhovuje základní klasifikace funkcí učebnice:

- **funkce prezentace učiva**
- **funkce řízení učení a vyučování**
- **funkce organizační (orientační)**

Známou funkční taxonomií je funkčně strukturální analýza učebnic D.D. Zujeva:

- **funkce informační** (stanovuje rozsah a dávkování obsahu vzdělávání)
- **funkce transformační** (podstatou je přenos informací z vědního jazyka do jazyka didaktického, tj. žákům srozumitelného)
- **funkce systematizační** (učebnice rozčleňuje učivo podle zásady postupnosti, která souvisí s logicko-strukturální výstavbou obsahu učiva, dále vede žáka k osvojování způsobů vědecké systematizace)
- **funkce zpevňovací a sebekontrolní** (učebnice formuje učební činnosti žáka potřebné k osvojování učiva, zde je vhodné upozornit na požadavek samostatné práce žáků s učebnicí)
- **funkce sebevzdělávací** (učebnice stimuluje žáky k samostudiu)
- **funkce koordinační** (učebnice zajišťuje co možno nejefektivnější využití systému didaktických prostředků)
- **funkce integrační** (učebnice poskytuje základ při výběru a chápání informací z různých zdrojů, hlavní myšlenky obsahu se integrují ve strukturálním prvku "Závěr", předpokladem je vyváženost systému naučených vědomostí, získaných zkušeností a nových informací)
- **funkce výchovná** (učebnice přispívá k záměrnému formování osobnosti žáka v souladu s výchovně vzdělávacími cíli)

U transformační funkce je vhodné upozornit na pedagogickou disciplínu, kterou nazýváme ontodidaktika. Je to pedagogická disciplína zabývající se didaktickou interpretací vědeckých poznatků do výuky. Předmětem ontodidaktiky je tak úsilí o modernizaci učiva. Projevuje se především ve tvorbě didaktických textů. Průcha v této souvislosti uvádí pojem **sumarizační texty**, které považuje za důsledky transformační funkce učebnic. Podstatou je vytvoření nové výpovědní hodnoty, přizpůsobené myšlení žáků. Učebnice se tak přizpůsobuje úrovni žáků, nikoli obráceně. Autoři učebnic by proto měli vycházet z tzv. **miskonceptí** dítěte (též naivní teorie dítěte či prekoncepte). jedná se o požadavek respektování určité životní zkušenosti dětí, kterou získaly již před začátkem povinné školní docházky a právě na této úrovni poznání světa si vytvářejí své další, tentokrát již školní, zkušenosti.

V. Michovský rozlišil dvě základní funkce učebnice:

- **didaktická (informativní, metodologická, formativní)**
- **organizační (plánovací, motivační, řídicí, sebe/kontrolní)**

V jeho koncepci didaktická funkce zajišťuje výchovné a vzdělávací hodnoty. Organizační funkce vyjadřuje úkoly učebnice.

Obdobně jako s typologickou proměnlivostí v užívání školních didaktických textů (učebnice, cvičebnice, slovníky, atlasy atp.) ve výuce, shledáváme analogicky různé zastoupení jednotlivých didaktických funkcí v těchto textech. Didaktickou strukturu funkcí nelze chápat izolovaně. Její význam spočívá ve vzájemné interakci jednotlivých funkcí mezi sebou, ale i v interakci systému funkcí navenek s ostatními didaktickými kategoriemi (obsah, cíl, metody atp.). Jak uvádí M. Valenta (1997) "Hierarchie a variabilita zastoupení jednotlivých funkcí v učebnici závisí na typu vyučovacího předmětu, na stáří žáků a podobně." Podnětnou poznámku k funkčnosti učebnic vyslovil O. Hausenblas (1996): "Ukazatelem míry konstruktivity učebnice bývá, jak jsou poznatky z textu uplatnitelné v praxi." realizaci funkcí učebnice obstarávají tzv. strukturní komponenty a strukturní prvky neboli nositelé didaktických funkcí.